

Policy Brief

<http://neweurope.org.ua/>
info@neweurope.org.ua

<https://www.facebook.com/NECUkraine/>
https://twitter.com/NEC_Ukraine

Центр «Нова Європа», 2020

Цей поліс бріф підготовлений Центром «Нова Європа» в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст поліс бріфу є винятковою відповідальністю Центру «Нова Європа» та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID)

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕТРОЙТ ЧИ МІСТО МОЖЛИВОСТЕЙ:

ЯК ЄВРОІНТЕГРУЄТЬСЯ ЗАПОРІЖЖЯ¹

Левонюк Тетяна, Фахурдінова Маріанна

Для одних Запоріжжя – це місце зародження українського козацтва. Для інших – промислове місто, оповите «заводським духом» радянських часів, в центрі якого стоїть пам'ятник металургу з фільму «Весна на Зарічній вулиці». Поєднання цих двох образів: «козак біля доменної печі» – найяскравіша з відповідей місцевих мешканців на запитання аналітиків Центру «Нова Європа»: «Яка у Вас асоціація з Запоріжжям?». Однак в тіні цих примар минулого місто-завод насправді поступово занепадає та перетворюється на місто втрачених можливостей, такий собі український Детройт², за словами запорожців. Однією з опцій для майбутнього розвитку міста та регіону могла би стати євроінтеграція. Втім, чи готові містяни до європейського вектору розвитку?

¹ Цей поліс бріф був підготовлений на основі публічної дискусії у Запоріжжі, яка відбулася 11 лютого 2020 року, а також серії інтерв'ю з представниками місцевої громади.

² Детройт – американське місто у штаті Мічиган, що колись було центром автомобілебудування в країні, а потім стало містом-привидом, яке збанкрутувало, втратило населення та фактично занепало.

1. ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

«ЗАВОДОМЕРІЯ» НАЗАВЖДИ?

Історично склалося, що у Запоріжжі та регіоні домінує соціально-економічний порядок денний. Потужне індустріальне лобі та підприємства суттєво впливають на політичне та економічне життя міста (чого варті такі підприємства як «Запоріжсталь» та «Мотор Січ»). Ці підприємства, так чи інакше, фінансують і більшість громадських організацій. Отже, марно в розмовах з аналітиками Центру «Нова Європа» неодноразово лунали висловлювання про **«місто-завод», «заводомерію» та «заводську прохідну»**.

Останні десять років у Запоріжжі на виборах перемагають представники політичних груп, пов'язаних з великими підприємствами. Нині це міська влада в особі чинного мера Володимира Буряка (колишнього головного інженера комбінату «Запоріжсталь», що належить Рінату Ахметову), секретаря міської ради (колишнього працівника підприємства «Мотор Січ») та найбільших депутатських фракцій.

Події на Майдані внесли зміни в політичний ландшафт регіону, але не такі масштабні, як хотілося б. З'явилися нові обличчя, почали вибудовувати діалог між громадськістю та владою. Це період, коли місцеві громадські активісти, що були рушіями змін під час Майдану, отримали змогу займати посади у міській раді, брати участь в будь-яких кадрових комісіях, але сплеск громадської активності не зміг докорінно змінити систему місцевої влади.

За даними дослідження, проведеного наприкінці січня соціологічною компанією IRG, діяльність Володимира Буряка повністю

схвалювали 28% громадян³. Великою мірою ця підтримка зумовлена впливом бізнес-групи, яку представляє чинний мер. Їх ресурси та методи управління (фінансовий вплив, підвладні ЗМІ, адмінресурс) віддзеркалюють досвід, який реалізовувався свого часу в Донецьку.

Інша причина підтримки мера — відсутність альтернативних кандидатів на його посаду. Тривалий час перебування у місцевому політикумі та впізнаваність серед населення — важлива характеристика, що забезпечує підтримку певним політикам та/або партіям. Як приклад можна назвати братів Кальцевих, які ведуть «Опозиційну платформу - За життя» в регіоні, а один з них є народним депутатом.

Відсутність впізнаваних та сильних лідерів серед представників проєвропейського вектору є чи не найбільшою перешкодою для поширення ідеї європейської інтеграції в регіоні. Натомість, аудиторія, яка могла б потенційно стати адептами цієї ідеї, є. Так, під час дискусії Центру «Нова Європа» зазначалось, що 41% жителів Запоріжжя підтримують рух до ЄС, а ще 38% виступають за самостійний розвиток та нейтральний статус України⁴. За належної комунікації, цю нішу можна було б заповнити європейськими смислами. Варто також відзначити, що в регіоні діє багато європейських проєктів, але вони працюють фрагментарно, не маючи єдиного консолідованого вікна.

«Місто втрачених можливостей» — так характеризують Запоріжжя його мешканці.

³ «Оцінка соціально-політичної ситуації в місті Запоріжжя, січень 2020», Independent Research Group: <https://www.facebook.com/askad.ashurbekov/posts/2723837844363584>

⁴ «Європану презентували у Запоріжжі», Центр «Нова Європа»: <http://neweurope.org.ua/yevromapu-prezentovano-v-zaporizhzhii/>

Хоча ще п'ять років тому ходили розмови про Запоріжжя як новий центр Південного Сходу України, виходячи із наявних логістичних, економічних та інтелектуальних ресурсів. Однак законсервована, радянська система менеджменту не дала можливості зробити це реальністю.

МІЖ ДВОХ ВОГНІВ: БЕЗПЕКА РЕГІОНУ

Стратегічно важливе розташування Запоріжжя між зоною ведення бойових дій на Сході та анексованим Кримом на півдні із виходом до Азовського моря робить регіон потенційно вразливим до можливих подальших **агресивних дій з боку Російської Федерації**. Така загроза є однією із ключових перешкод для євроінтеграції Запорізького регіону.

Сприятливі умови для дестабілізації області створюють і на **настрої самого населення**. Регіон, який у 2010 році віддав 71% голосів за Віктора Януковича⁵, а у 2013 році мав великий відсоток тих, хто виступав за зближення з РФ (41%)⁶, після Революції гідності став менш лояльним до російської влади. Станом на лютий 2020 року за зближення з Росією висловились лише близько 13%⁷, втім, зменшення симпатій власне до Російської Федерації не заважає місцевому населенню

голосувати за проросійські сили. У 2015 році третину мандатів у міській раді отримали представники політичної фракції «Опозиційний блок»⁸, на місцевих виборах 2020 року опозиційні проросійські сили прогнозовано теж отримають високий результат. Таким чином, решта колишніх симпатиків Росії стали радше мовчазними «нейтралістами», ніж затятими євроатлантистами. Як зазначив запорізький соціолог Аскад Ашурбеков: *«Та ніша, яку можна було б заповнити європейськими смислами, фактично залишилася в нейтральному, рухомому стані»*.

Потенційно вразливими до сепаратистських та/або проросійських настроїв є також Бердянськ та села Приазов'я. На електоральні вподобання населення частково впливають і внутрішньо переміщені особи з Донецької та Луганської областей (більш схильні підтримувати політиків, які обіцяють швидке закінчення війни з РФ⁹) – в регіоні зареєстровано понад 55 тисяч переселенців¹⁰. Втім, більшість з них не проживають в регіоні, а просто реєструються для отримання певних виплат.

Інформаційна (не)безпека – ще одна з проблем регіону. Відсутність незалежних ЗМІ (до прикладу, телеканали міста належать «Запоріжсталі» (ТВ5), «Мотор Січ» (ТРК «Алекс»), мерії (Z канал)) та, відповідно, якісного українського інформаційного контенту

⁵ «Янукович переміг у 10 регіонах, Тимошенко – у 17», ТСН: <https://tsn.ua/ukrayina/yanukovich-peremig-u-10-regionah-timoshenko-u-17.html>

⁶ «Європейський вибор: Запорожье 2013», Independent Research Group: <https://bit.ly/39wltbP>

⁷ «Євроману презентували у Запоріжжі», Центр «Нова Європа»: <http://neweuropa.org.ua/yevromanu-prezentovano-v-zaporizhzhji/> або «Оцінка соціально-політичної ситуації в місті Запоріжжя, січень 2020». Independent Research Group: <https://www.facebook.com/askad.ashurbekov/posts/2723837844363584>

⁸ «Депутати міської ради», Запорізька міська рада: <https://zr.gov.ua/uk/persons/category/deputati-miskoi-radi/>.

⁹ «Паспорт безпеки України 2018: Підсумки та рекомендації», Центр міжнародної безпеки: http://intsecurity.org/Pasport_bezpeky_Ukrainy_2018.pdf

¹⁰ «Динаміка міграції в Україні: де зареєстровано найбільше переселенців», Слово і діло: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/31/infografika/suspilstvo/dynamika-mihracziyi-ukrayini-zareyestrovano-najbilshe-pereselenciv>

не сприяє поширенню євроінтеграційних настроїв серед населення. Суттєвим є вплив і російського телемовлення – після відключення українських каналів на супутниковому телебаченні у громадян багатьох міст і сіл, особливо на берегах Азовського моря (Бердянськ, Приморськ), не залишається іншої альтернативи, як споживати російський інформаційний контент, який і до того був досить популярним у регіоні. Окрім ЗМІ, проросійські меседжі до населення доносить і УПЦ МП. Деструктивний вплив на містян може чинити діяльність воєнізованих православних громадських організацій, на кшталт «Радомиру», до яких входять колишні «беркутівці» та інші антидержавні елементи¹¹.

Наостанок, варто згадати про **китайський фактор** у регіональній безпеці Запоріжжя. Минулого року китайські інвестори отримали контрольний пакет акцій запорізької компанії «Мотор Січ», яка почала випускати авіадвигуни ще за часів Першої світової війни і наразі є одним з найбільших підприємств авіаційної промисловості на пострадянському просторі. Купівля «Мотор Січі» Китаєм становить один з найделікатніших викликів для української зовнішньої політики в останні роки і може серйозно нашкодити відносинам України з Японією та навіть США (це підтвердив спеціальний візит Джона Болтона до України в 2019 році, який відбувся саме з цієї причини)¹². Водночас, історія з «Мотор Січчю» демонструє, що у ті галузі, з яких йде Росія, не обов'язково приходить ЄС.

СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ МІСТА-ЗАВОДА

Як вже зазначалось раніше, Запоріжжям **керують потужні економічні групи**. Тісно пов'язані з промисловими, владні структури не дають розвиватися місту, консервуючи його на рівні 50-60 років. Це стосується, насамперед, структури економіки (більшість населення – робітники на заводах, рівень самозайнятості – низький), яка обумовлює спосіб мислення населення. Містоутворюючі підприємства та існуючі владні ієрархії впливають на те, чим займаються люди та які мають ресурси. До прикладу, «Мотор Січ» та «Запоріжсталь» входять у першу сотню найбільших роботодавців України¹³.

Про традиційно промислове місто влучно зазначив Олександр Динник, керівник незалежної культурно-мистецької платформи «Млин»: *«У Запоріжжі ще не настав постіндустріальний період розвитку»*¹⁴. Однак станом на сьогодні динаміка приросту промисловості уповільнюється. Деякі підприємства, як-от «Запоріжтрансформатор», знаходяться на стадії банкрутства, «Запоріжсталь» переживає не найкращі часи, «АвтоЗАЗ» та «ЗТР» – у стані стагнації. **Заводи не можуть пристосуватись** під нові реалії, необхідні підприємства, які будуть їх оновлювати. Суттєво зменшились обсяги виробництва продукції: частково це пов'язано із втратою російських ринків після 2014 року, раніше продукція промислових підприємств регіону експортувалась переважно до РФ.

¹¹ «Паспорт безпеки України 2018: Підсумки та рекомендації», Центр міжнародної безпеки: http://intsecurity.org/Passport_bezpeky_Ukrainy_2018.pdf

¹² «Продажа «Мотор Сич»: чем Китай заинтересовали украинские технологии», Deutsche Welle: <https://bit.ly/2WTnqwg>

¹³ «ТОП-200 найбільших роботодавців України», Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах: <https://rating.zone/top-100-najbilshykh-robotodavtsiv-ukrainy/>

¹⁴ «Люди. Місто. Завод: Запоріжжя очима місцевих активісток і активістів», MistoSite: <https://mistosite.org.ua/articles/liudy-misto-zavod-zaporizhzhia-ochyma-mistsevykh-aktyvistok-i-aktyvistiv>

Велика кількість населення втратили робочі місця. Для багатьох людей саме це стало євроінтеграцією «на дотик» та вплинуло на їх ставлення до курсу на ЄС з негативної точки зору.

«Люди, які все життя варили сталь, не можуть наступного дня піти працювати у сферу ІТ, так само як і ті, хто все життя збирали Ланос, не можуть з наступного дня почати збирати Теслу,» – зазначив один із місцевих співрозмовників Центру «Нова Європа». Відсутність робочих місць та/або незадовільний рівень зарплат спричиняє виїзд населення на заробітки в інші регіони або за кордон. Для того, щоб кадровий потенціал залишився в області, його потрібно мінімально перенавчити (як працювати на заводах з новою апаратурою або частково перекваліфікуватись).

У місті робітників мало хто розвиває власний бізнес – так склалось історично, що люди династіями працювали на заводах (це стосується не лише Запоріжжя, але й інших міст-заводів, як-от Енергодар тощо). Втім, причина слабого розвитку малого та середнього бізнесу (далі – МСБ) полягає ще й в тому, що влада зацікавлена лише у великих підприємствах, які і формують попит населення. Велика кількість малого і середнього бізнесу залежить від купівельної спроможності населення, а вона у свою чергу – від зарплати робітників на заводах. Тому МСБ по-запорізьки – це про бізнес при великих підприємствах, який фактично їх обслуговує.

ЕКОЛОГІЯ: КРИТИЧНА СИТУАЦІЯ?

Найнебезпечнішою загрозою для регіону є поганий стан довкілля, спричинений великою концентрацією промислових підприємств-забруднювачів (металургійні заводи, теплові

електростанції, виробництва із застарілим устаткуванням). **Область входить до п'ятірки найбільш забруднених областей України¹⁵, а за рейтингом Центру «Нова Європа» має 1 бал з 7 у сфері екології¹⁶.** Втім, варто зауважити, що ця проблематика не є домінуючою на порядку денному всього регіону, найбільш вразливим залишається Запоріжжя.

На підтвердження, мешканці Запоріжжя вважають екологічну ситуацію топ-проблемою свого міста (37%)¹⁷, однак представники влади, вочевидь, не до кінця усвідомлюють ступінь загрози. За словами містян, екологічною проблематикою у Запоріжжі опікуються лише громадські організації.

Водночас, для вирішення екологічної проблеми на локальному рівні вже запрацювали процедури «Оцінки впливу на довкілля» та «Стратегічної екологічної оцінки», втім, нагальною потребою залишається реформування законів у сфері довкілля на державному рівні з метою їх адаптації до стандартів ЄС. Деякі закони та постанови вже прийняті відповідно до європейських директив, однак вони не працюють за відсутності необхідних підзаконних актів.

¹⁵ «Робоча підгрупа з опрацювання напрямку «Екологія та охорона навколишнього природного середовища». Стратегічний аналіз», Запорізька обласна державна адміністрація: <https://www.zoda.gov.ua/news/45643/strategichniy-analiz.html>

¹⁶ «Євромапа України. Рейтинг європейської інтеграції областей», Центр «Нова Європа»: <http://neweurope.org.ua/analytics/yevromapa-ukrayiny-rejtyng-yevrointegratsiyi-oblastej/>

¹⁷ «Соціально-політичні настрої запоріжців: жовтень 2019», Independent Research Group: <http://www.irg.org.ua/analytics/zhovten2019.html>

2. УСПІХИ РЕГІОНУ У СФЕРІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ЕНЕРГЕТИЧНЕ СЕРЦЕ УКРАЇНИ

Одним із взятих Україною зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС є розвиток та підтримка відновлювальної енергетики, яка гарантує екологічну безпеку та енергетичну незалежність. За даними дослідження «Євромапа України», у 2018 році Запорізька область стала беззаперечним лідером за кількістю кВт електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел¹⁸. На території області розташовані одні з найпотужніших вітряних електростанцій в Україні – Ботієвська та Приморська ВЕС. Крім того, в області реалізуються численні інвестиційні проекти з будівництва парків вітрових та сонячних електростанцій. Наприклад, норвезька компанія NBT інвестує 1 млрд дол. у будівництво вітряних електростанцій в Запорізькій області в рамках проекту «Зофія»¹⁹.

Водночас на території Запорізької області розташована найбільша у Європі та шоста за розміром у світі атомна електростанція – Запорізька АЕС. Загалом в регіоні виробляється кожен четвертий кіловат електроенергії в Україні.

Отже, місцеві недарма називають регіон «енергетичним серцем України», але причиною такого успіху є поєднання підприємств, які виробляють енергію як з традиційних, так і альтернативних джерел.

МІСТО ІНВЕСТИЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

За даними дослідження Центру «Нова Європа», область посіла четверте місце за кількістю проектів з модернізації міської інфраструктури через Державний фонд регіонального розвитку та обсягами їх фінансування (2015-2019 рр.)²⁰. Регіон також займає четверте місце за кількістю проектів, **профінансованих Європейським інвестиційним банком (далі — ЄІБ) та Європейським банком реконструкції та розвитку, та обсягами їх фінансування (далі — ЄБРР)**²¹. За словами Артура Бойка, керівника управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Запорізької обласної державної адміністрації (далі — ОДА): *«Стільки коштів, скільки інвестують європейські інституції у реальні інфраструктурні та соціальні проекти в області, не інвестує ніхто»*²². На сьогодні ЄІБ реалізує у Запорізькій області більше 30 проектів на загальну суму близько 992 млн грн²³ (деякі з них є першими великим

¹⁸ «Євромапа України. Рейтинг європейської інтеграції областей», Центр «Нова Європа»: <http://neweurope.org.ua/analytics/yevromapa-ukrayiny-rejtyng-yevrointegratsiyi-oblastej/>

¹⁹ «Норвезька NBT купила 82% капіталу компанії, що інвестує \$1 млрд в Запорізьку область», Mind: <https://mind.ua/news/20193774-norvezka-nbt-kupila-82-kapitalu-kompaniyi-shcho-investue-1-mlrd-v-zaporizku-oblast>

²⁰ «Євромапа України. Рейтинг європейської інтеграції областей», Центр «Нова Європа»: <http://neweurope.org.ua/analytics/yevromapa-ukrayiny-rejtyng-yevrointegratsiyi-oblastej/>

²¹ Там само.

²² «Євромапу презентували в Запоріжжі», Центр «Нова Європа»: <http://neweurope.org.ua/yevromapu-prezentovano-v-zaporizhzhji/>

²³ Там само.

проектами за останні 25 років – до прикладу, будівництво поліклініки у Приморську). Поява нових або відремонтованих інфраструктурних об'єктів впливає на сприйняття європейської інтеграції населенням, яку вони можуть «відчувати на дотик», а також змінює ментальність людей – громади починають планувати якісні інфраструктурні проекти та отримувати кошти на їх реалізацію. Характеризуючи Мелітополь, місцеві активісти відзначають, що: *«місто найбільш євроінтегроване в області, бо залучає найбільшу кількість європейських грантів».*

Втім, крім наявної інвестиційної допомоги від ЄС потенційно перспективними напрямками для співпраці могли б бути такі: по-перше, вихід запорізького бізнесу на **ринки ЄС**. Хоча експорт товарів з підприємств на ринки Європейського Союзу наразі вдвічі перевищує експорт до РФ (відповідно 28% і 13% у першому півріччі 2019 року), вийти на ринок ЄС змогли поки не всі. Одна зі співрозмовниць Центру «Нова Європа» з Мелітополя під час інтерв'ю зазначала, що: *«навіть ті, хто сподівався повернутися на ринки Росії, вже це не зробить; вони активно шукають і готові до альтернатив».*

По-друге, **малий та середній бізнес потребує інвестицій** у власний розвиток. З одного боку, гостро відчуває цю потребу Запоріжжя, де МСБ розвинений слабо на відміну від інших міст області. Наприклад, «черешневий край» Мелітополь, за словами одного зі співрозмовників Центру «Нова Європа», має якраз сильний і перспективний середній бізнес, *«який шукає можливості і прагне розвиватися; який уже експортує і може експортувати ще більше».*

Потенційною сферою для поштовху розвитку МСБ у регіоні може стати **туризм**. Маючи Хортицю, Азовське море, Бердянськ, регіон міг би стати *«туристичною меккою України».*

Втім, наразі потенційні туристичні місця мають проблеми з **інфраструктурою** і потребують створення необхідних умов для того, щоб бізнесом там було займатись вигідніше. Таких інвестицій в інфраструктуру місцеве населення очікує від ЄС. Наприклад, Хортиця потребує розробки туристичних маршрутів, створення велосипедних доріжок тощо. Новий морський курорт Кирилівка, куди після окупації Криму щороку приїздить приблизно 1,5 млн українських громадян, потребує 30-32 млн євро інвестицій для облаштування системи водопостачання та водовідведення²⁴. За словами генерального директора запорізького «Водоканалу» Сергія Басанського, наразі місто чекає на ратифікацію угоди між урядом України і урядом Королівства Данія, щоб залучити фінансовий ресурс в рамках програми «Danida Business Finance», втім на час написання записки відповідний документ не було ратифіковано²⁵.

Іншою можливістю для європейської інтеграції Запоріжжя міг би стати міжнародний **аеропорт** «Запоріжжя», який би дав суттєвий поштовх для розвитку міста та регіону, обслуговуючи Запорізьку та частково Донецьку та Херсонську області (наразі найбільший найближчий аеропорт – в Харкові).

Також інфраструктурним проектом «на рівні мрії» місцевої влади є відновлення функціонування аеропорту «Бердянськ». Стати важливим транзитним хабом між багатьма регіонами України Запоріжжя може стати і за

²⁴ «Кирилівка – курорт или зона экологического бедствия», Информатор: <https://dengi.informator.ua/2018/05/29/kirilovka-kurort-ili-zona-ekologicheskogo-bedstviya/>

²⁵ «Чому тарифи на воду не можуть бути низькими? або Колл-центр, облік і контроль: як змінився «Водоканал» за два роки», Запорізька правда, №3 (січень 2020): https://issuu.com/377083/docs/zp_30-01-2020_web

рахунок розвитку **дорожньої інфраструктури**, яка наразі знаходиться у занедбаному стані — за даними дослідження Центру «Нова Європа», за кількістю відремонтованих доріг Запорізька область увійшла в п'ятрику аутсайдерів України²⁶. ЄС вже почав деякі інвестиції у цій сфері — наразі Запорізька ОДА подала на погодження в Кабінет Міністрів прохання спроектувати трасу міжнародного значення М14 за кредитні кошти від ЄІБ.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ — ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ «НА ДОТИК»

Децентралізація вважається однією з найуспішніших реформ в Україні. Об'єднані територіальні громади (далі — ОТГ) отримали не тільки збільшення місцевих бюджетів, але й додаткові можливості для залучення інвестицій, налагодження партнерства та обмін досвідом з країнами ЄС, покращення соціальної і транспортної інфраструктури. По суті, більшість речей, які українці пов'язують з покращенням рівня життя та асоціюють з євроінтеграцією, як-от відремонтовані дороги чи нові робочі місця, пов'язані з реформою децентралізації²⁷.

Не винятком є **громади Запорізької області**, які наші співрозмовники вважають **більш мобільними та євроінтегрованими**, ніж Запоріжжя. Приміром, Широківська ОТГ має свою Агенцію розвитку, Молодіжну раду, проводить бізнес-діалоги та є лідером

з впровадження медичної реформи у Запорізькій області. Веселівська ОТГ на місці закинутого сміттєзвалища побудувала сонячну електростанцію, а також придбала першу в Україні мобільну лінію сортування відходів.

Успішні приклади євроінтеграції демонструють і малі міста. Так, Мелітополь, на думку місцевих мешканців, є найбільш євроінтегрованим містом Запорізької області. Більшою мірою це забезпечується якісною комунікацією населення та влади, а також розвитком малого та середнього бізнесу. Приміром, в Мелітополі був створений Молодіжний парламент, який включає представників усіх навчальних закладів міста та місцевих підприємств, а також діє школа молодого політика. Крім того, місто прийняло «Європейську хартію рівності чоловіків та жінок» і планує розробити концепцію розвитку велоінфраструктури.

²⁶ «Євромапа України. Рейтинг європейської інтеграції областей», Центр «Нова Європа»: <http://neweurope.org.ua/analytics/yevromapa-ukrayiny-rejtyng-yevrointegratsiyi-oblastej/>

²⁷ «Нова Європа: як її бачать українці?», Центр «Нова Європа»: <http://neweurope.org.ua/visual-materials/nova-yevropa-yak-yiyi-bachat-ukrayintsi-3/>

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1 Підтримка бізнесу.** Корисними будуть організація бізнес-візитів місцевих підприємців до країн ЄС, допомога з просуванням їх інтересів, продовження комунікації можливостей, які існують для представників МСБ регіону. Крім того, країни ЄС мають багато цікавих кейсів розвитку соціального та жіночого підприємництва, в чому теж зацікавлені підприємці, особливо в таких містах, як Мелітополь.
- 2 Промислові майданчики.** У регіоні поступово закриваються великі підприємства і існує багато промислових майданчиків (приклад – непрацюючий Дизелебудівний завод ім. С.М. Кірова у Токмаку), які можна було б використовувати для розвитку нових проектів, приміром відкриття конструкторських бюро або ІТ-кластерів.
- 3 Аграрний сектор.** У 2019 році Запорізька область посіла перше місце серед степових регіонів за обсягами зібраного врожаю ранніх зернових та зернобобових культур, озимої пшениці та гороху²⁸. Отже, варто сприяти реалізації програм, націлених на розвиток аграрного сектору та обмін досвідом з європейськими колегами.
- 4 Підтримка громад та малих міст.** Донорським організаціям варто продовжувати проведення навчальних візитів для представників ОТГ по Україні

і країнам ЄС, допомагати їм з розробкою проектів розвитку та сприяти підписанню меморандумів про співпрацю між містами та громадами Запорізької області та європейських країн.

- 5 Проведення інформаційних кампаній.** Як в Запоріжжі, так і маленьких містечках області варто проводити більш сфокусовані інформаційні кампанії, присвячені «історіям успіху», пов'язаним з ЄС: від підприємницьких кейсів до історій молоді, які після навчання в Євросоюзі відкрили власний бізнес або реалізували певну ініціативу в Україні. Крім того, ці кампанії можуть бути присвячені конкретним речам, які змінилися на місцевому рівні і це стало відчутним у повсякденному житті мешканців (доступні послуги, відкритість влади тощо).
- 6 Візуалізація співпраці з ЄС.** Безумовно, варто продовжувати маркування об'єктів, які були побудовані або реконструйовані за кошти ЄС. Причому, якщо була відремонтована лікарня, наприклад, у Приморську, слід показувати це на рівні регіону.
- 7 Захист довкілля.** Для Запоріжжя важливою є підтримка громадських організацій, які опікуються питаннями захисту довкілля. Вкрай необхідним є будівництво очисних споруд на підприємствах, а також сприяння на загальнонаціональному рівні внесенню змін до «екологічного» законодавства України відповідно до нормативного поля ЄС.

- 8 Консолідація структур, що представляють ЄС.** Створення консолідуючого центру організацій та фондів, які представляють

²⁸ «Запорізька область стала лідером в Україні за обсягом врожаю», *Завжди новини*: <https://ztv.zp.ua/zaporizka-oblast-stala-liderom-v-ukrayini-za-obsyagom-vrozhayu/>

ЄС, дозволить підвищити ефективність їх діяльності (розширити географію проєктів та коло бенефіціарів). Також слід провести моніторинг проєктів цих структур, які інколи дублюють один одного.

9 Відкритість влади. Корисною була б підтримка Європейським Союзом проєктів, які будуть сприяти відкритості, підзвітності та більшій взаємодії місцевої влади з населенням, наприклад у сфері екології.

10 Уроки Європи для школярів. Критично важливою є комунікація євроінтеграції для молоді, яка є найбільш мобільною частиною населення. З огляду на це, для школярів регіону варто проводити на постійній основі уроки Європи.